

Söwdany gadagan etmek

Category: Kitapcy, Maliýe we ykdysadyýet, Nukdaýnazar

написано kitapcy | 23 январа, 2025

Söwdany gadagan etmek SÖWDANY GADAGAN ETMEK

Spirtli içgileriň satuwy gadaganmy, dälmi?

Meselä şu nukdaýnazardan serediň:

Spirtli içgileriň söwdasyny gadagan edýän kelle krypto pul alan-aldylygyna neçüýn tomaşa edip oňduka?

Ýüzlerçe ýylyň meselesi – spirtli içgileriň gadagançylygy we onuň düýp-teýkarynda din bar!

Osmanlynyň ilkinji soltanlary ýeke damja içgi datmady. Soňra Fatih Soltan Mämmet dagy içip başlapdyr.

Spirtli içgileri ilkinji bolup gadagan edenem Soltan Süleýman Kanunydyr. Osmanly bazarynyň durgunlaşmagy onuň zamanynda başlady...

Osmanly döwleti söweşlerde ýeňlişe uçradykça spirtli içgileri gadagan etmek wajyp meselä öwrüldi: ähli şowsuzluklaryň sebäbi «şum içgidi»!

Soltan Myrat IV özem içýändigine garamazdan alkogolly içgiler bilen birlikde çilimi we kofe önümçiligini gadagan etdi.

Soltan Selim III içgini gadagan eden patyşalaryň hataryna goşuldy.

Soltan Mahmyt II gadagançylygy böwseni bilenem çäklenmedi, iň içegen patyşalaryň biri boldy. Soltan Abdylmejit barypýatan alkaşdy, ol kämahal gije ýarymdan soň lülgammar halda arabasyna ýüklenip köşge getirilerdi.

Rom içen Abdylhamyt II-niň ýatlamalarynda aýdylyşy ýaly dogany Myrat V-i içgä öwrenişdiren Namyk Kemal eken...

Mehmet Reşat we Wahdetdin agyzlaryna içgi degirmedik osmanly patyşalaryndandyr.

Şular ýaly ygtybarsyz bazara spirtli içgiler üçin maýa goýumlaryny goýmaga ýürek edip bilersiňizmi?

Sözüme ýokardaky taryhy maglumatlar bilen başlamagymyň sebäbi-de, spirtli içgileriň söwdasynyň gadagan edilmeginden düýpgöter başga netije çykarmakdyr.

Şeýle:

■ JÖHIT TÄSIRI

Werner Zombart (1863-1941)...

Nemes ykdysatçysy...

Onuň 1911-nji ýylda ýazan “Die Juden und das Wirtschaftsleben” eseri biziň dilimize «Jöhitler we zamanabap kapitalizm» (“Yahudiler ve Modern Kapitalizm”) ady bilen terjime edildi. Ol jöhit dini bilen kapitalizmiň arasyndaky parallelligiň manysyny tapmaga synanyşdy. XVI-XXV asyrlarda kapitalizmiň kemala gelmeginde jöhitleriň oýnan roluny öwrendi.

Jöhitleriň «Täze Ierusalim» diýip atlandyran Amsterdan ýaly Ýewropanyň birnäçe şäherlerindäki söwda statistikasyny seljerdi.

Mysal üçin... Leýpsig sergisine gatnaşan jöhit söwdagärleriň sany:

1675-1680-nji ýylda 416 bolsa, 1830-1839-nkjy ýyllarda 6 müň 444-e ýetipdir!

Amerika yklymyna gadam basan ilkinji söwdagärlerem jöhitlerdendi. (H.Kolumbyň özüniňem eje tarapy jöhit ahyryn!) Berlindäki 54 sany piwo zawodynyň 27-sine jöhitler eýeçilik edipdir.

Ol haýsy pudalda näçeräk jöhit ýolbaşçynyň bardygyny anyklapdyr. Meselem...

Germaniýanyň deri we teker önümçiliginiň 31,5 göterimi jöhitleriň elinde.

Zombart bulary atma-at, şereketme-şereket ýazdy. Ýagny... jöhitlere diňe maliýeçi-süýthor hökmünde garamak ýalňys. (Olaryň maliýe dünýäsindäki güýjüne kiçi-girim baha berip bolmaz, 1690-njy ýylda Oppenhaýmer diňe Ýewropada däl, dünýä derejesindäki bankirdi.)

Netijede Zombart jöhitleri «erkin söwdanyň atasy» hasaplady.

Şu soraga gelesim gelýär:

■ POPULIST ADATYLYK

Zombart zamanabap kapitalizmiň önbaşçysy hasaplan jöhitlerini

toparlara bölldi:

Ispaniýadan we Portugaliýadan kowlan sefarad jöhitleri aşkenaz jöhitlerinden hemişe bir ädim öňdedi. Olaryň baýlygyna hiç kim bäs edip bilenokdy.

Osmanla 90 müň sefarad gelen bolsa, Italiýa 9 müň, Fransiýa 3 müň, Gollandiýa, Angliýa, Germaniýa 25 müň, Amerika 5 müň sefarad gidipdir.

Zombartyň «dörediji zehin» hasaplan sefarad jöhitleri Günbatarda (oňaryňan käbir hünärleri boýunça işlemek gadagan edilendigine garamazdan) zamanabap kapitalizmi kemala getiren bolsalar, olaryň Osmanla ýerleşen agramly bölegi nämüçin osmanly ykdysadyýetini galkyndyryp-özgerdip bilmedi?

Zombartyň ýakyn dosty Maks Weber tradision ykdysady hereketleriň nähili özgerip-üýtgeýşini beýan edýän «Kapitalizmiň ruhy we protestant ahlagy» kitabynda yslamyň kapitalizme garşy gelyändigini aýtdy. Bu kesgitleme jedelli bolup biler. Emma “çileli ýaşaýyş formasy”, “konserwatiw ahlakçylyk” we ş.m. düşüňjeleriň kapitalizmiň öňüne böwet bolýandygy hakykat...

Hawa, jöhitler osmanlynyň sap basybalyjylyga-olja esaslanýan ykdysady düşüňjesini-feodalizmi näme sebäpli aşyp bilmedi? Ne döw çaldyka olaryň söwda ugrundaky ukyp-başarnyklaryna? Näme bolduka oýlap tapyjy jöhitlere? (Galyberse-de Marokka 20 müň, Alžire 10 müň, Müsüre 2 müň sefarad bosguny göçüp baran eken we musulman ýurtlarda-da kapitalizme geçilmedi!)

Munuň jogabyny Zombartyň şu sözünden tapdym:

«Jöhitleriň özboluşly aýratynlygy – baran ýerlerine çalt uýgunlaşmagydyr.»

Ýagny... jöhitler osmanlylary-musulmanlary däl-de, osmanlyly musulmanlar jöhitleri özlerine meňzedipdi aslynda! (jöhit taryhynyň iň uly “çileçi mistiki” mesihçilik hereketiniň-sabetaýistleriň osmanlylaryň arasyndan çykmagy tötänlikmi näme?)

Hamala osmanly jöhitleri garyplygy näletleýän, baýlygy mazamlaýan «Talmudy» ýatdan çykaran ýalydy!

Ýa-da: Günbatary özgerden jöhitleri Osmanly dürli gadagançylyklar arkaly söwda etmez ýaly ýagdaýa düşürdi...

Sözümi jemlär bolsam:

2021-nji ýylda gezip ýörüs.

Ýurdumyzda spirtli içgileriň söwdasynyň gadagan edilmeginiň üstünde pikir alşylýar!

Ýurdumyz çöküş döwrüniň Osmanlysy ýaly gündelik durmuşa goşulyşýan «mistiki çäklendirmeler» bilen öwünmegi diýseň halaýar. Şular ýaly syýasy atmosferada zamanabap kapitalizmiň etaplaryny XXI asyrdan näme sebäpli häzirem geçip bilmändigimiz kimiň piňine?

Populizmiň werziş bolnan adatylygyndan sypyp bilenoklar...

Soner Ýalçyn

«SÖZCÜ» gazetini, 05.05.2021 ý. Maliýe we ykdysadyýet